

Éjszaka van, és nincs szívárvány

„Én csak azt tudom, hogy könnyes a szemem.”

M. Antonioni: *Vörös sivatag*

Minden író tudja, hogy van olyan toll, ha azt kézbe veszi, könnyen megy vele az írás, szinte száguld a fehér papíron. De nem minden toll ilyen, ezért azokat csak akkor veszi kézbe az ember, amikor azt a másikat (azt a kedves tollat) nem találja, vagy kifogyott a tinta.

Én a legkedvesebb tollamat vettem elő, de egy bekezdésnél nem több, amit le tudtam írni aznap. Naponta gyürköztem ezzel a nekrológgal, de mindig csak egy-két bekezdésig jutottam el. Igen, nehéz írni, mert friss a hír, bár nem ért teljesen készületlenül, mégis mindig mindenkit készületlenül ér a rossz hír, de leginkább a gyász hír. Ráadásul ahogy érkezik, ahogy bejelentik, az mindenkivel „másként bánik el”. Most ez történt velem is.

* * *

Szerdán este fél 10-kor szólát meg a telefon. Hetek óta nyugtalanul számítottam egy hívásra, óránként hallgattam rádiót, mert tudtam (tudtuk), hogy be fog következni, de most mégis szíven ütött a hír: „Gazsi meghalt.”

Másfél hete távozott közülünk Lázár Ervin (elment egy táltos, írta egy barátom), most pedig Nagy Gáspár, nagy fájdalomtól gyötört.

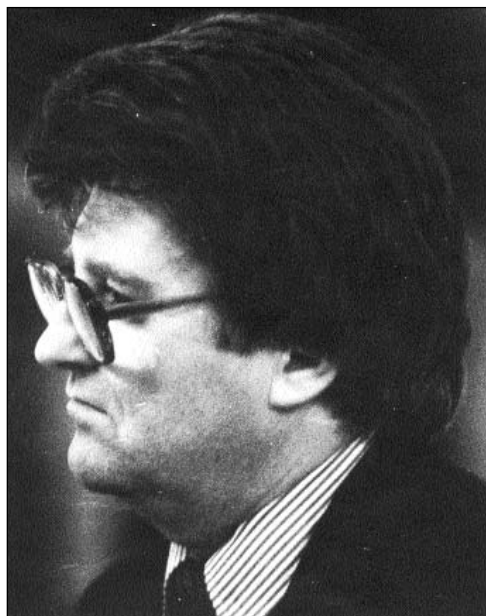
Előttem a szobában, a szemben polcon, a verseskönyvek sorakoznak. Fölnézve a polcra, észrevettem, hogy onnan két könyv hiányzik: Nagy Gáspár két könyve. (Ma nem ez az első könyv, amit nem találok a helyén.) A szobámban könyvkupacok, s ezeket feltúrva az egyikben ráakadtam, és taláalomra fel is ütöttem a kisebb könyvét: „tiszte volt”: ezen a fél soron akadt meg a szemem. Azután kinyitottam a másikat, s hogy ott volt-e, vagy csak én láttam bepárasodó szemmel, nem tudom, az is lehet, hogy a szívem diktálta látni és mondani ezt a másik fél sort: „tisztá volt”. Igen, az volt.

* * *

Nemrég olvastam Rilke lírai (álomszerű) esszéregényét, a *Malte Laurids Brigge feljegyzéseit*. Az egyik részben édesanyjáról szólt, aki a meghalt testvéréről, Ingeborgról mesélt. „– Te, Malte – mondta –, ő valamennyiünket felvidített, még atyádat is, igen, komolyan mondom. És amikor már tudtuk, hogy meg fog halni, pedig alig látszott betegnek, és mi jöttünk-mentünk körülötte, s leplezni akartuk – ő egyszer csak felült az ágyban, s mint aki csak éppen hallani akarja, miként hangzik, amit mond, így szólt: „Nem kell ám annyira fegyelmezni magatokat; hisz tudjuk mindannyian, és megnyugtattak benneteket, jól van ez

így, nekem ennyi éppen elég volt.” Képzeld csak, Malte, ezt mondta: „Nekem ennyi éppen elég volt.” Ő, aki mindnyájunkat felvidített. Vajon meg fogod ezt érteni valaha, Malte, amikor felnősz? Később majd gondolkozz rajta, talán eszedbe jut. Nem is lenne rossz, ha akadna egy ember, aki megértené az ilyen dolgokat...”

Ez az idézet jutott eszembe, az utolsó találkozások egyikét felidézve. Amikor meghallottam, hogy megműtötték, és mi a baja (nagy baj van, mondta G. András, a hűséges barát), megrendülten néztem magam elé, a semmibe. Amikor aztán elmentem hozzájuk, és megláttam, hogy milyen sovány és milyen gyöngye, tudatosult bennem, hogy valóban nagy baj van. De szerencsére Nagy Gáspár ezt nem így fogta fel: bízott, reménykedett és hitt. És ez vitte, vezette az utolsó hetéig, ebben biztosak vagyunk. De hogy mi vár rá, nyilván azt is tudta, de nem mondta. Csak azt, amit minden szenvedő, hogy fáj, nagyon fáj. (Így halt meg anyám és apám is. Most rájuk is emlékezem.)

Ez itt látható fiatalkori kép 1975-ben készült, amikor megjelent első kötete, a KORONATŰZ. Az, hogy Kormos István indította el, tudjuk. Társasági ember volt, örökké mozgó, aki mindig mindenkiről tudott, és mindig mindenkiről jót tudott mondani: ez meg az *zseniális*, ha jól emlékszem, ez volt állandó jelzője. Azon kevés emberek közé tartozott, akik még őrizték ezt a régi erdélyi „szokást”. Alighanem ezt is Kormos Istvántól tanulta, de lehet, hogy ő eleve ilyen volt.

(A második kép az Írószövetségben készült, 1989 után, amikor egy rendezvény szünetében arról tanácskoztak, hogy baj van. Úgy tűnik, hogy azóta is, egyfolytában.)

* * *

A hetvenes évek közepén hárman indultak, repültek ki egyszerre, mindhárman a Móra Kiadó, pontosabban Kormos István jóvoltából: Baka István, Pintér Lajos és Nagy Gáspár. (Szegény Baka Pista már 10 éve halott.) Milyen különös, hogy a legújabb *Kortársban* épp Pintér Lajostól olvastam egy visszaemlékező verset; ez amolyan seregszemle, névsorolvasás:

*de jó volt együtt
harminc éve
dalol a nevek sora
bennem
Baka Bari Nagy Gazsi
Pinczési Pintér
Kántor Péter Szöllösi Zoli...
hol a harminc év
verssorokban énekekben
végigélt életekben
bölcsőben temetőben
lassan őszülő időben*

* * *

Minden ugyanolyan, csak épp fordítva, írja Illyés az öregkori „fölkészülésről” a *Kháron ladikjában*. Vagyis életünk végén egy csónak befelé, visszafelé visz, egy sötét barlangba:

*hisz minden ugyanaz: az ég, az út, a táj,
épp csak – visszafelé!
Ülünk barátaink s fáink közt, nevetünk
– vidám vita folyik –
s egyszer csak ringani kezd velünk (csak velünk!)
kifelé a ladik.*

*Bölcs, ki e kéjuton, ezen is mosolyog,
s ha sír is, hála könnyet ont...*

Nevetve búcsúztam el Nagy Gazsitól, vajon ezt elmondanom illik-e? Arról beszélünk, hogy a kezelés következtében ki fog hullani a haja, és akkor parókát fog viselni. A milyen?-re, azt válaszolta, hogy kék színűt, mert az a divat. Ezen mindhárman neveltünk. Valóban vidám volt, de lehetett-e vidám, amikor sejtette, hogy mi vár reá? Vagy csak kiolvasta a szememből, hogy én nem gyászolni jöttem őt, hanem vele együtt reménykedni? Évekkel ezelőtt ezt írta a *Vak látnok monológjában*: „...várni mosolyogva amíg a szél fújja a semmit / várni a szélcsendet... kivárni... de készen...!”

* * *

Elmúlt közben két nap, és megtudtam, hogy Gáspár csöndesen aludt el, és az utolsó napokban végig vele volt a család is. A kérdés ma valahogyan így szólt hozzám: „lepadt-e már / szíved közepéről / a gyászharang kékszilva ütése?” Le-emeltem a polcról összes verseskönyvét, elolvastam a dedikációkat, megnéztem a lapszéli jegyzeteimet, s elgondolkodtam az aláhúzott sorokon. El kellett gondolkodnom azon is, hogy miért van az, hogy akkor mást jelentettek ezek a sorok és ezek a versek, és most, néhány nappal a halála után megint mást jelentenek? S most más versek és más sorok váltak fontossá, sokatmondóvá. Hadd idézzek itt néhányat:

*Odüsszeusz nem tér vissza
Penelopé sálat köt
fejünk fölött koronának
égig hömpölyög a köd
(Ködhimnusz)*

* * *

*Nézek
körül
már
csak
halottaim
vannak*

*

*magamat
is
annak
tekintem
annak*

(Rovások egy kivágandó csekei tölgyre)

*Szép kis életem volt
mondhatom...
de nem mondom
minek dicsekedjem
amikor már nincs értelme
hiszen...*

*tudjátok
de Ő még nálam és nálatok
is jobban...*

*akkor meg minek reszketek
hát ez bizony
jó kérdés....*

(Helyzetek már perfectumban)

*„tudod majd vége lesz
– egyszer –
ahogy ígértem.*

*Ha marad valami
– szavad –
imádkozz értem!”*

(Fálnak fordított magán-triptychon)

* * *

Amikor másodszor is meglátogattam folyton mesélt. Elmondta, hogy az egyik nagynénje (ketten voltak, akik gyerekként gyakran gondozták, nevelték) azt üzen- te, hogy még egyszer látogassa meg, mielőtt meghal. Gáspár visszaüzent, hogy mi lesz, ha fordítva lesz! S azért leutazott, levitte felesége, Márta a szülőföldre, hogy utoljára lássa. Ismét anyám jut eszembe, aki halála előtt arra kért, hogy vigyem ki a temetőbe, az egyik öcsém sírjához. Nem mondta, de tudtam, hogy miért: hisz ő elmegy hamarosan, és tekintetével jelezni kívánta, hogy ide tessük el. Ez tör- tént, ez történhetett Gáspárral is.

Sírján bizonyára néhány év múlva síremléke fog állni, azon a két évszám: 1949–2007 és egy idézet. Nehéz lesz választani verseiből egy-két sort, az biztos. Most, nem tőle, hanem Kanttól való idézetet másolok ide, amelyet Mauriacnál olvastam: „Két dolog tölti el csodálattal a lelkemet: az erkölcsi törvény bennem és a csillagos ég fölöttem.” Gondolatban én most ezt írom fel fejfájára. Mert illik Nagy Gáspárhoz, de egy baj van a szöveggel: az ige jelenidejű. Vagy ez nem is baj?

Mit mondhatnék még búcsúzásként. A versek átnézve, a könyvek becsukva, az idézőjel bezárva, szegény Nagy Gáspár meggyászolva... Nem, ez így igaz is meg nem is. Az éjjeli látomásom talán jobban illik ide, amikor is az a kép, amelyet 30 éve készítettem Tilaj és Bérbaltavár között félúton, megmozdult: Gáspár elindult hazafelé – szívet hamvasztó sétaúton, a jegyzelevelél fényénél. Ez az út csak most kezdődött el. S ez talán megvigasztalhat most bennünket. ☒

Kompozícióvázlatok (1956. november)